

Dorđe, Kolarac,
18.10.2013.

Arhivi zvuka u svim zemljama imaju status kulturne ustanove od velikog značaja, slično kinotekama i, u novije vreme, televizijskim trezorima. Rekao bih da su dva činioca doprinela tokom poslednjih decenija da se znatno razvije svest o značaju i kulturno-istorijskoj vrednosti zvučnih dokumenata, posebno onih radijskih. Prvi od činilaca jeste razvoj internacionalno formirane škole usmene istorije, o čijem nas je razvoju i metodologiji upoznao, u knjizi koja je kod nas prevedena, Pol Tomson – "Glas prošlosti".

Upravo usmena istorija baca akcenat na vrednost zvučnih dokumenata za proučavanje i portretisanje, celovito, pojedinih znamenitih ličnosti i pojedinih istorijskih razdoblja. Rekao bih da je naše večerašnje okupljanje u jednom dosluhu sa tom metodologijom usmene istorije jer je njen prevashodni cilj upravo prikupljanje, čuvanje i proučavanje tonske građe povezane sa pojedinim istorijskim događajima i važnim ličnostima. Jedno je, recimo, čuti ili pročitati negde kako je Radio Beograd, pre Drugog svetskog rata Kratkotalasna stanica Radio Beograd, imao veliki međunarodni ugled, a drugo je uveriti se putem slušanja, kao što ćemo ovde imati prilike, da je ta stanica bila među četrnaest onih, kako američki spiker kaže, velikih zemalja koje su svojim specijalnim programom pozdravile otvaranje Svetskog sajma u Njujorku 1939. godine.

Takođe, jedno je znati iz knjiga ili predanja da je Jugoslavija bila jedna od nezanemarivih saveznika u antihitlerovskoj borbi i koaliciji tokom Drugog svetskog rata, a drugo je čuti govor kralja Petra drugog Karađorđevića kako se obraća Američkom senatu, i kneza Pavla, tim povodom, i predsednika vlade Dragiše Cvetkovića, i čuti takođe hvalospeve američkih novinara

neustrašivom i nepokolebljivom borcu u otadžbini, generalu Draži Mihailoviću, te 1942. godine.

I, razume se, prošle godine mi smo obeležili, da odemo korak dalje, 75 godina Simfonijskog orkestra Radio Beograda, ali bez i jednog starijeg zvučnog snimka koji bi nam posvedočio kako je taj orkestar nekada zvučao. Večeras smo u prilici da čujemo jedan fragment iz tog koncerta koji je priredio naš simfonijski orkestar u okviru ovog programa za Svetski sajam u Njujorku, pod upravom tadašnjeg dirigenta Mihajla Vukdragovića – kako Amerikanac kaže – Majkla Vukdragovića. Razume se, smisao ovakvih snimaka i jeste u tome da nam predoče stvarnost onakvu kakva je zaista bila, bez nekih posrednika, kao otisak stvarnosti u kome je posrednik samo tehničko pomagalo. Međutim, prikupljanje, čuvanje, tumačenje činjenica, nije jedini čin usmene istorije. Ona se takođe bavi i time da sistematski planira i metodološki ujednačuje cele serije intervjua sa pojedinim klasama građana, kako bi došla do izvornih podataka o tome kako se neki događaj odigrao ili kakav je socijalni status nekih ljudi u svakodnevnom životu, da ne govorimo o istoriji.

Tako su u svetu poznata sistematska intervjuisanja preživelih žrtava holokausta. Kasnije je sve to preneseno i na hartiju. ali time zvučni dokumenti nisu izgubili svoju izvornu – originalnu vrednost. Jer oni daju ne samo saznanje nego prenose i emociju. Daju nam ne samo šta je rečeno nego i kako je rečeno. Sa karakterističnim zastajkivanjima, gutanjima u grlu, susprezanju emocija, i tako dalje. Nisam siguran da smo mi sprovedli neko takvo sistematsko institutsko istraživanje sa žrtvama, u Jasenovcu na primer. Ali se može reći da je Radio Beograd dao niz razgovora te vrste sa ----- --- jednim brojem drugih.

Kao primer ovakve vrste usmene istorije mogu da posluže i dve serije Dragoslava Simića – dve njegove serije dokumentarnih reportaža: Biografije uživo i Dvadeseti vek uživo. A čini mi se da je modelu koji je postavila usmena istorija najbliža, usuđujem

se to da kažem mada sam bio u središtu tog poduhvata, velika celogodišnja serija razgovora sa učesnicima i svedocima bune studentske šezdeset osme, koja je sprovedena 2008. godine, 40 godina posle tih događaja, koja je kasnije pretvorena i u knjigu "Šezdeset osma – 88 svedočenja". Naslov knjige govori dovoljno o čemu se tu radi. Ali bi, naravno, zastupnici usmene istorije uvek napomenuli da su usmena svedočenja veoma često subjektivna i da ih je zato potrebno neprestano upoređivati sa drugim istorijskim izvorima. Bez obzira na taj obzir, naš prvi praktičar usmene istorije – Vuk Stefanović Karadžić, sa svojim saradnicima, morao je jednostavno da se baci u grotlo delanja i pisanja. I da u tom stilu napiše u jednom pismu Mušickom: "mi smo Platoni i Aristoteli našega naroda". Mogao je isto tako da napiše: "mi smo Herodoti i --- našeg naroda" jer su se ovi grčki istoričari veoma intenzivno i iscrpno oslanjali na usmena svedočenja sudeonika pojedinih bitaka i drugih važnih istorijskih događaja toga vremena. Vuk Stefanović Karadžić nije imao nikakvo tehničko pomagalo. Jedini instrument bilo je pamćenje – njega, naroda, svedoka.

A mislim da je drugi činilac koji je znatno podigao svest o važnosti zvučnih dokumenata u novije vreme upravo vezan za svet tehnike. To je, naime, digitalizacija i, posredno, internet. Digitalni zapis omogućava zvuku da bude trajno sačuvan. Jer se u analognom zapisu onaj jedini originalni primerak ponekad i slučajem gubio. Zatim omogućava da se sa tim zapisom lako barata, da se on široko distribuira.

Međutim, s druge strane, čini mi se da ta tehnologija unekoliko menja i čini fleksibilnijim status ovih nacionalnih riznica kakve predstavljaju tonski arhivi pojedinih radio-stanica. Mi smo se uvek ponosili brojem glasova koje imamo u svom tonskom arhivu, pa smo govorili, eto, imamo Tolstoja, Majakovskog, Ajnštajna, Frojda, Crnjanskog, Andrića, Tagoru, i mnoge druge. Međutim, koliko god ih mi nabrojali, vi danas na internetu

možete naći dvostruko i trostruko više glasova poznatih velikana. Pojedine stanice su naime okačile na svoje internet strane te glasove i mogu se uvek uzeti bar po dva tri minuta ili četiri ili pet ako hoćete --- vest koja se tiče naše kulture. Ako hoćete Konana Dojla, koji govori malo o Holmsu ali mnogo više o svojoj istinskoj ljubavi – spiritualizmu, prizivanju mrtvih; ako hoćete Vladimira Nabokova, Virdžiniju Vulf, Frensisu Bekona; ako hoćete da čujete kako Apoliner recituje – sve vam je to na raspolaganju i možete to skinuti ili za sebe ili za zvučni arhiv. Unekoliko, ova vrsta blaga u tonskim arhivima izgubila je svoj nekadašnji oreol rariteta i ekskluzivnosti. Rekao bih da to, sa druge strane, podstiče istraživanje i, u najboljem slučaju, kakav mi večeras imamo, pronalaženje tonskih snimaka koji su vezani za nacionalnu kulturu ili za njene dodire sa drugim kulturama.

Recimo: mi imamo konzervisano----- od Stranvinskog. Ali svi imaju Stravinskog. Međutim, mi imamo Stravinskog snimljenog 1961. godine prilikom njegove posete Beogradu. I to je već nešto specifično, sa čime možete ući u međunarodnu razmenu.

Ako nemate ništa svoje, nemate ništa ni za druge. Sve ovo ističem da bih istakao poraznost stanja u kome se naš tonski arhiv, kada je reč o ovim retkim – starim snimcima, nalazio pre samo 10 ili 15 godina. Veoma dugo mi nismo imali ni jedan jedini govorni snimak, ne dakle muzički snimak ili glumački snimak, koji bi govorio o svakodnevicu ili istoriji Srbije, Jugoslavije, do Drugog svetskog rata.

Eto, sledeće godine, kao što je rekla koleginica Stefanović, proslavićemo 90 godina Radio Beograda. A praktično prvih 20 godina ne bi moglo da bude ----- ilustrovano nijednim snimkom, nijednim autentičnim zvučnim dokumentom. A radio je zvučni medij.

Sada, ako to uzmete u obzir, možete shvatiti veličinu doprinosa koji su našem imaginarnom muzeju zvuka dali ovde prisutni Dragoslav Simić i dr Dragoljub Pokrajac. Doduše, u ovu

prazninu koju sam opisao kapnula je kao sa neba jedna anonimna, takoreći pošiljka, anonimni dar, snimak susreta kralja Aleksandra sa bugarskim kraljem Borisom 1934. godine, samo mesec dana pre atentata u Marseju. Zatim su usledila otkrića Dragoslava Simića, o kojima je on dosta iscrpno govorio pa to neću ponavljati, a koja su ostvarena, uglavnom, bilo u korespondenciji sa slušaocima njegovih dokumentarnih emisija, bilo u korespondenciji sa stranim stanicama, kojim sam i ja dao mali doprinos.

Zatim je dr Dragoljub Pokrajac došao do svojih kapitalnih otkrića. Prvo u Nemačkom arhivu, u Visbadenu, gde je otkrio pomenutu sahranu kralja Aleksandra. Čini mi se da se ona desila baš na današnji dan, 18. oktobra 1934. godine, i na kojoj se čuje malo i patrijarh Varnava, sa jecajima ljudi po ulicama Beograda i na Oplencu. A bio je tu i snimak Titovog govora preko Radio Moskve prilikom njegove kratke i iznenadne posete Moskvi 1944. godine. Zatim snimak beogradskog radio učešća u proslavi nove godine na zajedničkom talasu evropskih stanica 1937. godine. Takva zajednička i uzajamna saradnja je postojala i u to vreme. I bilo je još dosta toga. Celih sedam dragocenih snimaka. Možda bih se setio i četvrtog i petog i tu zastao i stavio tri tačke da me kolega Pokrajac nije opomenuo na ovu tačnu godinu. U svakom slučaju, tih sedam dragocenih snimaka mi smo i predstavili u ovoj uglednoj kući pre tri godine, na jednoj istoj ovakvoj večeri.

A nova otkrića dr Pokrajca vezana su za Ameriku i za Vašingtonsku biblioteku. Tu je on, eto, pronašao snimke govora kralja Petra drugog Karađorđevića, kneza Pavla, Dragiše Cvetkovića i hvalospeva Amerikanaca 1942. godine preko specijalno napravljenih dokumentaraca i radio-drama, generalu Dragoslavu Mihajloviću, kojeg će samo godinu dana kasnije oni isti pustiti potpuno niz vodu.

Šta bi moglo da se očekuje nešto u budućnosti da bude zanimljivo i dobro. Mislim da je na listi prioriteta prvi – glas Nikole Tesle, razume se. Do njega ćemo možda doći nekim slučajem. Možda slučajem koji se desi putem ovakvih istraživanja kakvo sprovodi dr Dragoljub Pokrajac, vrhunski ekspert informatike, a i vrhunski entuzijasta u sferi istraživanja starog zvuka, u kojem je već dao trajan doprinos srpskoj kulturi.

Nekim slučajem, američki forum "Nikola Tesla" je pre 10 godina tako došao do snimka sahrane Nikole Tesle. Odnosno, emisije koju je Njujorški radio posvetio Nikoli Tesli na dan njegove sahrane 10. januara 1943. godine. Na tom snimku jedan sjajan govor gradonačelnika Njujorka Fjolera Lagvardije, njegov glas, ima ne samo fizičke nego i estetske kvalitete. A tekst je bio Luja Adamiča, ali izvanredno donet tekst. I bio je Zlatko Baloković koji je izveo *Tamo daleko* i *Ave Marija*. To je nešto što će se možda desiti i sa glasom Nikole Tesle jednoga dana. Jer ko kuca, tome će se i otvoriti. U svakom slučaju, sa ovim dokumentima koji su do sada ovde pomenuti, dno naše zvučne riznice se ne vidi. Ono je sada dosta pokriveno i to pravim draguljima.